

**NÁVRH NA REŠTAVROVANIE
KAMENNÝ PORTÁL NA HLAVNEJ
FASÁDE ŠKOLY
(BYVÁLE REÁLNE GYMNAZIUM, ŽILINSKÁ UNIVERZITA)
ŽILINA
2013**

Akademický sochár Dušan HAGARA

OBSAH:

I. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O PAMIAATKE

II. ÚVOD

III. UMELCKOHISTORICKÝ POPIS A VYHODNOTENIE PAMIAATKY

IV. REŠTAVRÁTORSKÝ VÝSKUM

1. Charakteristika výskumu
2. Výskum jednotlivých zložiek portálu

V. NÁVRH NA REŠTAVROVANIE

1. Základný ideový zámer reštaurovania
2. Postup a technológia reštaurovania

VI. ZDŮVODNENIE REŠTAVRÁTORSKÉHO ZÁSADU

VII. FOTODOKUMENTÁCIA

PRÍLOHY:

Rozhodnutie, Krajského pamiatkového úradu v Žiline, č. ZA-11/0226-04/MAJ. zo dňa 01.02.2011

Petrografický rozbor vzoriek kameňa (vypracoval RNDr. Miroslav Lípovský, dňa 26.11.2013)

Fotografická príloha: Archívne fotografie foto č. 1 - 9

Analógie foto č. 10 - 14

Súčasný stav foto č. 15 - 99

Sondážny výskum foto č. 100 - 119

Grafické prílohy č. 1 - 8

I. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O PAMIAŤKE

Názov: Portál na hlavnej fasáde školy

Blížšie určenie: súčasť NKP - Škola, bývalé reálne gymnázium, východné priečelie

Číslo ÚZPF objektu: 1438/0

Umiestnenie: Žilina
Žilina
Kraj: Žilinský
Adresa: Hurbanova ul. 15, Žilina
Parcela č.: 1268/2

Stoh, datovanie : secesia, projekt 1909, realizácia 1910-1913

Autor: architekt Ambros Orth (1871-1931)
architekt Emil Somló (1877-1939)
sochár Géza Máróti (1875-1941)

Typ pamiatky: architektonicko-sochárske dielo

Material, technika: kameň, tesianie

Vlastník pamiatky: Žilinská univerzita v Žiline
Univerzita 8215/1
010 26 Žilina

Správca: Žilinská univerzita v Žiline
Univerzita 8215/1
010 26 Žilina

Investor: Ministerstvo kultúry SR, grantový program
„Obnovme si svoj dom“,
Žilinská univerzita v Žiline

Autor reštaurátorského výskumu: Akad. sochár Dušan Hagara
Mgr. Jaroslav Malečka
Ing. Peter Petráš

Umelecko-historický popis: Mgr. Vladimír Majtan

Technická spolupráca: Krajský pamiatkový úrad Žilina,

Štátny pamiatkový dohľad:

II. ÚVOD

Správu z reštaurátorského výskumu a Návrh na reštaurovanie portálu na hlavnej fasáde – vstupu do budovy bývalej reálnej školy v Ziline, vypracoval akad. soch. Dušan Hagara, zodpovedný reštaurátor v zmysle § 33 Zákona č.49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu a v zmysle § 5 vyhlášky MK SR č. 253/2010 Z.z., ktorou sa vykonáva pamiatkový zákon, v súlade so znením Rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu Zilina o zámere komplexnej obnovy pamiatky zo dňa 01.02.2011. Spracovateľ Návrhu na reštaurovanie a autor reštaurovania je zároveň v zmysle Zákona NR SR č. 200/1994 Zb. o Komore reštaurátorov, členom Komory so špecializáciou na reštaurovanie kamenných plastík, architektonických článkov a naväzujúcich omietkových vrstiev.

Kamenný portál bol v mesiacoch október - november 2013 podrobený komplexnému reštaurátorskému výskumu, ktorý bol vyhodnotený a následne spracovaný v Návrhu na reštaurovanie. Údaje dotýkajúce sa vzniku a vývoja pamiatky uvádzané v predkladanej dokumentácii vychádzajú z uvedených prameňov, prípadne vlastných poznatkov a zistení, nakoľko reštaurátorský výskum bol spracovaný pred realizáciou určeného pamiatkového architektonicko-historického výskumu objektu a nemohol sa oprieť o jeho výsledky.

Návrh na reštaurovanie bude po jeho odsúhlasení príslušným štátnym pamiatkovým dohľadom Pamiatkového úradu podkladom pre vlastnú reštaurátorskú realizáciu.

III. UMĚLECKOHISTORICKÝ POPIS A VYHODNOTENIE PAMIAATKY

Vstupný portál bývalej reálnej školy v Žiline je situovaný v centre hlavného východného priechodu stavby, obráteného do križovatkych miestnych komunikácií v starej časti mesta. Budova školy stojí na rohu ulice J.M. Hurbana a Legionárskej, ktoré vymedzujú blok zástavby v tesnej blízkosti hraníc Mestskej pamiatkovej rezervácie. Na prelome 19. a 20. storočia tu v krátkom čase vznikol súbor významných stavieb reprezentujúcich kvalitnú architektonickú produkciu obdobia historizmu a secesie. Okrem budovy reálky je to napríklad filiálka Rakúsko-Uhorskej banky, Rosenfeldov palác, ku ktorým v 30-tych rokoch 20. storočia pribudla stavba neologickéj synagogy.

Výstavba a výtvarné riešenie budovy reálky súvisí so založením a činnosťou Uhorskej kráľovskej reálnej školy v Žiline. V rozvoji žilinského školstva podstatnú úlohu spochiatku zohrávali najmä cirkevné školy. Jezuiti tu v roku 1691 založili nižšie gymnázium, ktoré bolo umiestnené v areáli jezuitského kláštora na Mariánskom námestí. Po odchode jezuitov školu od roku 1776 viedli františkáni. V roku 1885 ju posťahovali a bolo tam kráľovské katolícke gymnázium, ktoré sa potom v období rokov 1900 - 1907 zmenilo na štátnu hlavnú reálnu školu (Allami förealisskola). Novej škole riadenej Uhorským Ministerstvom náboženstva a školstva postavili na dnešnom mieste v rokoch 1910 - 1913 novú secesnú budovu podľa projektov maďarských architektov **Ambursa Ortha a Emilia Somló**, s ktorými ako spoluautor figúrálnejších častí portálu pracoval sochár **Géza Maróti**.

Po vzniku Československej republiky v roku 1918 dostala škola pomenovanie Česko-slovenská štátna reálka Jana Palárika a bola jednou z troch sedemtriednych reálok na Slovensku. V rokoch 1939 - 1945 mala názov Štátne slovenské gymnázium, potom do roku 1953 Štátne gymnázium a od roku 1956 tu bola Jedenástočná stredná škola. V budove však zároveň pôsobila i základná škola, preto v roku 1959 asanovali prizemnú bočnú časť reálky, v priestore pôvodného domovníckeho bytu a dielni, kde začali stavať novú budovu Jedenástočnej školy. Prístavbu dokončili v roku 1962, potom čo z Prahy do Žiliny premiestnili Vysokú školu železničnú a vznikla tu Vysoká škola dopravy a spojov (od roku 1996 Žilinská univerzita). Od roku 2008 nie je však

budova školy využívaná a v súčasnosti sa pripravuje jej komplexná pamiatková
obnova na základe zámeru schváleného Krajským pamiatkovým úradom v Žiline.

Budova školy predstavuje v pôdorysnom riešení kompozíciu konštruovanú do
tvaru písmena „U“, resp. „V“ so zrezaným hrotom, situovanú v priestore „Y“
križovatky Hurbanovej a Legionárskej ulice. Trojpodlažná historická časť stavby s
manzardovým zastrešením má zachovanú pôvodnú tectoniku a množstvo pôvodných
architektonických prvkov. Celá fasáda s mierne predsunutým rizalitom je pätosová
s členením 1-3-1, v posttraných osiach ukončená štími prekryvujúcimi menšie
vežičkové útvary nepresahujúce hrebeň strechy. Medzi štími priestor vyplňa nižšia
balustrová atika. Na centrálnej osi fasády je situovaný monumentálny kamenný
vstupný portál so zakomponovanými oknami a balkónom na druhom podlaží v šírke
troch okenných osí, ktorého parapet je zdobený reliéfnyimi figurálnymi motívmi.
Súčasťou balkóna je aj trojica okenných otvorov so vstupom v strede, lemovaná
kamennými šambránami s posttranými pilastrami a trojuholníkovými frontonmi.
Tretie podlažie má okná so skosenými hornými rohmi, situované v plastickom motíve
slepej balustrády s dvojicou osemuholníkových zrkadiel v cvikoch medzi vrcholmi
troch stredných okien.

Uličné fasády bočných kridiel historickej budovy sú členené okennými otvormi
v pravidelných rozostupoch, ktorých strohosť dotvára len členitosť, prípadne rôzna
povrchová úprava omietok. V úrovni prízemia budovu obieha hladký sokel ukončený
plytkou rímou, v úrovni prvého nadzemného podlažia je plocha fasád pokrytá
plastickým motívom pásovej bosáže s rastrom, realizovanej v omietkovej vrstve, ktorá
končí vo výške nadokennej profilovanej rímou. Plocha fasády druhého nadzemného
podlažia je do polovice výšky okien pokrytá drsnejšou omietkou, na hornom okraji
lemovanou úzkym horizontálnym vlysom s motívom plastických štvorcov. Cez tretie
nadzemné podlažie pokračuje hladká omietka, v podokenných parapetoch doplnená
štvorcovými zrkadlami a nad oknami pod korunnou rímou vlysami s plovitými
motívami. Exteriér budovy nebol dodnes výrazne zmenený a podľa historickej
fotodokumentácie i realizovaného sondážneho výskumu sa zachovala aj pôvodná
farebnosť fasád v okrovoruzových tónoch. Kamenný vstupný portál a šambrány
otvorov na druhom podlaží, vrátane balkóna umiestneného nad vstupom, boli podľa
archívnych fotografií povrchovo upravené bielym náterom, dôkladnejší výskum však

prekvapivo preukázal aj prítomnosť nepatrných fragmentov pôvodnej (?) polychrómie, ktorá zostala najmä v hlbších záhyboch a detailoch plastikovej výzdoby portálu. (Podrobnejšie vid' popis sondážneho výskumu).

Bočné krídlo budovy situované vľavo od čelnej fasády s hlavným vstupom je fasádou otočené priamo do ulice. Prave krídlo, od hlavnej komunikácie oddelené pásom zelene, je popri chodníku ohradené kamenným múrikom stavaným na spôsob kyklopského murtiva. Na jeho hmotu sa pozdĺž uličnej čiar napája malá architektúra kaplnky, v ktorej je z vonkajšej strany umiestnený reliéf Ukrižovania Krista s dvomi adorujúcimi anjelmi a textom IN HOC SIGNO VINCES. Jeho autorom je podobne ako pri figurálnych prvkoch hlavného portálu sochár Maróti.

V interiéri sa zachovalo niekoľko častí s pôvodnou dlažbou a liatym terazzom, rovnako nebola vymenená podstatná časť okenných a dverňových výplní od jednokrídlových po presklené steny osadené do lichobežníkových rámov. K pôvodným prvkom patrí aj štuková výzdoba s geometrickými a rastlinnými motívami, kamenné prvky zaberajú schodiská a kovové mreže v secesnom tvarosloví. Vo vstupnej hale je osadená kamenná fontánka so sedením, obložené keramikou z produkcie firmy Zsolnay v Pécsi. Z technologických systémov sú zaujímavé zachované prvky pôvodného teplovzdušného vykurovania priestorov. Staré kachľové vykurovacie telesá v níkách chodieb sa nezachovali, no v miestnostiach sú dodnes osadené výustky systému s ozdobnou secesnou mriežkou.

Hlavný portál s obdĺžnikovým ostentím vysokého vstupu, ktorý je predmetom reštaurátorského výskumu, uzatvárajú drevené dvojkrídlové dvere zdobené štvorcovými kazetami a zamrežovaným svetlíkom s dekoratívnym kovaním. Zvýšený vstup sprístupnený štyrmi schodiskovými stupňami, je po stranách lemovaný štvoricou zväzkových pilastrov polkruhového prierezu, ktoré stoja na hranolových sokloch. Pilastre ukončujú štýlizované iónske hlavice so zalamovanými volutami a postrannými strapcami, ktoré podopierajú priame kladie, tvoriace zároveň základňu balkóna. Plný parapet kamenného balkóna s miernym konvexným prehnutím má na čelnej strane umiestnené tri polia, z ktorých stredné má voľnú plochu na umiestnenie názvu školy a dve postranné polia oddelené ovalnými kartušami sú dekorované figurálnymi motívami zobrazujúcimi alegórie vzdelávania. Každé z týchto polí obsahuje po šesť žiackych postáv zobrazovaných vo vysokom reliéfe s rozličnými školskými atribútmi (kniha,

glóbus, písacie potreby a ďalšie atribúty vyučovacích predmetov). Kratšie bočné strany parapetu sú doplnené motívom v podobe sediacej sovy. Na balkón s postaranými útvarami štylizovaných helmíc, ktoré sú umiestnené na prístenných častiach vrchnej dosky parapetu, nadväzuje trojica pravouhlých okenných otvorov so strednými dverami, ktoré sú lemované kamennými šambránami v podobe postaraných dvojíc pilastrov a ukončené sťačenými trojuholníkovými frontonmi s plastickými kartušíami v tvare osemuholníka v ich strede. (V zmysle citovaného Rozhodnutia KPTÚ Zilina sú spoločne s hlavným portálom predmetom reštaurátorského výskumu a návrhu na reštaurovanie).

Okolnosti vzniku projektu opisovanej pamiatky súvisia s pôsobením maďarských architektov na našom území v období prvého desaťročia 20. storočia. Na základe objednávky Uhorského ministerstva, projekt na výstavbu reálky v Ziline vypracovali architekti **Ambros Orth** a **Emil Somló** v roku 1909. (Originálna dokumentácia v rozsahu 12 výkresov, obsahujúca pôdorysy, pozdĺžne a priečne rezy, pohľady, stavebné detaily a celkovú situáciu, je uložená v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti, v oddelení dokumentácií "T" v zbierke plánov zo 17. – 20. storočia pod číslom 38 ako „Orth Ambros és Somló Emil: A zsolnai, Trencsén m., áll. förealiskola tervei 1909“).

Samotná výstavba však pre nedostatok financií neprebiehala hladko. V archívnych historických materiáloch Uhorskej snemovne z roku 1910 je zmieňované, že pre nízky rozpočet v roku 1910 nebolo možné v prácach pokračovať a ďalšiu výstavbu umožnili až rozpočty pre roky 1911 až 1912. V roku 1913 už budova s istotou realizovaná bola, pretože zborník maďarských architektov Magyar Építőművészet 1913 (XI. évfolyam) 8. Szám, pod titulkom Házak uvádza aj fotografie kompletne realizovanej stavby. (Vid' reprodukcie z citovanej literatúry v prílohe). Zaujímavosťou je, že reálna škola v Ziline býva v niektorých prameňoch pripisovaná ako architektonické dielo Ignáca Alpára, no tvorcami projektu je dvojica mladých architektov Orth a Somló, ktorí v Alparovom ateliéri začínali, kým si založili svoj spoločný ateliér.

Ambros Orth (1871-1931), absolvent technickej univerzity v Budapešti, švagor Ignáca Alpára, pracoval v jeho ateliéri do roku 1904, od ukončenia štúdií v roku 1897. **Emil Somló** (1877-1939), taktiež absolvent technickej univerzity v Budapešti z roku 1899, bol známy najmä spoluprácou s architektom Orthom, s ktorým spoločne

vytvorili rad ocenených projektov verejných stavieb vyznačujúcich sa svojou kvalitou. Medzi najzaujímavejšie patria napríklad projekty univerzitnej knižnice v Kluži, poštového úradu v Soproni, no najpočetnejšie sú zastúpené projekty školských budov, medzi ktoré okrem Reálky v Žiline patrí aj Vyššia dievčenská škola v Trenčíne, prípadne ďalšie na území celého bývalého Uhorska.

Spoluautorom pri realizácii figurálnych častí portálu žilinskej stavby reálky je **Géza Maróti** (1875-1941), pochádzajúci z vidieka, ktorý začínal ako rezbár a kamenár, neskôr odchádzajúci na štúdiá v Budapešti a vo Viedni. Realizoval rad verejných projektov, predovšetkým v oblasti sochárskej výzdoby architektonických diel. Medzi jeho najznámejšie práce patria sochárske diela z fasády budapeštianskej hudobnej akadémie F. Liszta z rokov 1904-1907, Greshamovho paláca z roku 1905, alebo národnej sporiteľne v Budapešti z rokov 1905-1910. Činný bol aj v zahraničí, kde v roku 1906 vytvoril ocenený výstavný pavilón na Medzinárodnej výstave v Miláne, v roku 1908 sochy a mozaiky pre mexickú národnú operu (dnes nazývanú Palacio de Bellas Artes), v roku 1909 maďarský pavilón svetovej výstavy v Benátkach, alebo v roku 1911 pavilón svetovej výstavy v Turíne. Po dlhoročnom pôsobení v zahraničí sa v roku 1932 vrátil do Budapešti, kde bol profesorom na Umeleckopriemyselnej škole a prednášal modelovanie na Fakulte architektúry technickej univerzity. Nakoniec sa od roku 1937 natrvalo usadil v maďarskom Zebegeňy, kde v roku 1941 bez práce a zabudnutý zomrel. Jeho veľké, 600 stranové teoretické dielo venované histórii zaniknutej Atlantídy, nebolo dodnes publikované.

Záverené vyhodnotenie: Typologicky zaradujeme pamiatku medzi stavby

proťaného charakteru. Po slohovej stránke možno dielo zhodnotiť ako zodpovedajúce svojej dobe vzniku archívne doloženej rokmi 1910 - 1913. Čo sa týka dekoratívnych prvkov, tieto vychádzajú z tvaroslovia secesie a historizmu, typického pre obdobie prelomu 19. a 20. storočia v rámci vývoja umenia v celej Európe, kde mal sloh rôzne pomenovania (Art Nouveau, Jugendstil, Sezession...). V tejto súvislosti však treba poznamenať, že pojem všeobecne uvádzaný ako „maďarská secesia“ nie je celkom výstižný, už vzhľadom na fakt, že Uhorský parlament v roku 1902 označil secesiu za „nenárodný“ sloh a v oficiálnych kruhoch sa uprednostňoval skôr stavebný štýl vychádzajúci z prvkov historizmu. Početne zachované stavby a významná tvorba maďarských, rakuských i nemeckých architektov na našom území v období secesie (napríklad Ödöna Lechnera, Ignáca Alpára, Armina Hegedúsa, Henricha Böhma,

Alberta Kolomana Körössyho, Istvána Medgyaszého, Eugena Schillera, Jozefa Rittnera, Richarda Bernidla a mnohých ďalších), nám však dokazujú, že sloh si napriek tomu našiel svojich užívateľov a tešil sa pomerne veľkej obľube.

Nakoľko dostupné archívne pramene nám poskytujú pomerne dostatok informácií, možno konštatovať, že projekt skúmanej žilinskej stavby školy pochádza z roku 1909 a bol vytvorený v architektonickom ateliéri dvojice maďarských architektov Ambus Orth a Emil Somló. Autorom figurálnej časti vstupného portálu a reliéfu ukrižovania v kaplnke nachádzajúcej sa v areáli školy je sochár Géza Maróti. Vychádzajúc z archívnych materiállov, okolností vzniku, účelu a charakteru stavby je zrejmé, že pamiatka vznikla na priamu štátnu objednávku, ktorú z najväčšou pravdepodobnosťou, okrem niektorých uvedených prípadov, realizovali miestne stavebné firmy a domáci majstri.

Historická budova bývalej žilinskej realky nie je síce ojedinelým riešením v kontexte architektonickej tvorby dvojice Orth a Somló, ale je zaujímavým svedkom svojej doby a hodnotným príspevkom do súboru secesných stavieb v meste. Cenné je najmä zachovanie pôvodných fasád, viacerých architektonických prvkov interiéru a hmoty stavby bez podstatných prestavieb. Po obnove a odstránení rušivých zásahov by mohla historická budova bývalej školy slúžiť ako reprezentatívny objekt s novou spoločenskou funkciou.

Použité pramene a literatúra:

- DÉRY, A. – MERÉNYI, F.: Magyar Építészeti 1867-1945. Urbino 2000
- DULA, M. – MORAVČÍKOVÁ, H.: Architektúra Slovenska v 20. storočí. Bratislava 2002
- GERLE, J. – KOVÁCS, A. – MAKOVÉCZ, I.: A szászadorulio magyar építészete. Budapest 1990
- GRÜNOVA, Z.: Secesná budova "A" Žilinskej univerzity.
In: Stavebné a environmentálne inžinierstvo 1/2012, s. 44-56
- KUSÝ, M.: Architektúra na Slovensku 1848-1918. Bratislava 1995
- LUKÁČOVÁ, E.: Vývoj architektúry v rokoch 1770-1918 na Slovensku, Bratislava 1992
- Magyar Építőművészeti (XI. évfolyam), 8/1913
- MALEČKA, J.: Secesná architektúra na Slovensku. Nepublikovaný rukopis 1982
- MALEČKOVÁ, K.: Vznik a vývoj umenia na prelome 19. a 20. storočia. In: Secesia. Zborník príspevkov zo sympozia. Bojnice 2007, s. 7-19
- MICHALCOVÁ, M. – BABIAKOVÁ, Z.: Vplyv budapeštianskej secesie na vývoj architektúry na území severného Slovenska. In: Secesia. Zborník príspevkov zo sympozia. Bojnice 2007, s. 169-188
- MRVA, M. – MRVOVÁ, J.: Žilina na starých pohľadiach. Bratislava 2008

IV. REŠTAURÁTORSKÝ VÝSKUM

1. CHARAKTERISTIKA VÝSKUMU

Realizácia reštaurátorského výskumu bola podmienená rozhodnutím Krajského pamiatkového úradu Zilina zo dňa 01.02.2011 (*viď v prílohe*). Výsledky výskumu sú jedným z hlavných východísk pre spracovanie Návrhu na reštaurovanie a pre vlastnú realizáciu. Výskum bol vykonaný na všetkých kamenných častiach vstupného portálu vrátane balkóna a kamenných šambránach okien, ktoré budú tiež predmetom reštaurovania. Ďalej bol výskum vykonaný aj na ďalších súčastiach portálu – veľkých drevených dvojdielných dverách, drevených okenných výplniach a vstupných dverách na balkón, kovových prvkoch a na príslušných omietkových plochách.

Reštaurátorský výskum vstupného kamenného portálu je prvou etapou obnovy pamiatky. Nakoľko sa v tejto etape nemohol oprieť o výsledky komplexného architektonicko-historického pamiatkového výskumu objektu, za účelom poznania okolností vzniku a vývoja pamiatky boli v rámci reštaurátorského výskumu spracované vlastné zistenia a poznatky z uvedených prameňov.

Metodika reštaurátorského výskumu vyplývala zo základných charakteristík kamenného portálu, ktorý je súčasťou pamiatky. Spôsob a rozsah výskumu bol podmienený požadovaným druhom obnovy:

a/ stanovenou metódou obnovy, založenou na kombinácii konzervátorských, konsolidáčnych a rekonštrukčných postupov

b/ charakterom reštaurovaných prvkov, ich materiálovou skladbou a stavom zachovania hmoty a povrchových úprav.

Reštaurátorský výskum bol zameraný hlavne na:

- stav hmoty a konštrukcie, rozsah a príčiny poškodení
- rozsah zachovania originálu, rozsah a kvalitu druhotných zásahov
- použité materiály a technológie
- identifikáciu jednotlivých vrstiev povrchových úprav
- určenie optimálnych reštaurátorských technológií a postupov pre reštaurovanie.

Na jednotlivých skúmaných architektonických a sochárskych častiach boli použité všetky potrebné a účelne metódy výskumu - nedeštruktívne a deštruktívne. Výskum priniesol dostatok poznatkov a informácií o technickom stave, sklادbe, prípade o rozsahu a príčinách poškodenia pamiatky.

Vizuálny (obhliadkový) výskum sa realizoval podrobnou obhliadkou a zamerával sa hlavne na zistenie stavu jednotlivých prvkov pred reštaurovaním. Bol zameraný na zistenie stavu autentickej hmoty, na sekundárne úpravy a ich charakteristiky, taktiež na povrchové úpravy, stav a rozsah zachovania pôvodných vrstiev a následne na určenie možnosti reštaurovania a prezentácie originálu, resp. v prípade nutnosti ponechania a uplatnenia sekundárnych zásahov. Tento primárny výskum umožnil zistiť základný vstupný súhrn informácií a údajov o príčinách a rozsahu poškodenia, ako aj o rozsahu a kvalite sekundárnych zásahov.

Jedným zo zásadných výsledkov vizuálneho výskumu je konštatovanie súčasného zlého technického stavu kamenej hmoty, jednotlivých prvkov a príslušných omietkových plôch portálu.

Sondážny výskum bol zameraný na zistenie pôvodných povrchových úprav na všetkých súčastiach, ktoré sú predmetom reštaurovania. Mechanickými a čistiacimi sondami sa zisťovala stratigrafia primárnych a sekundárnych vrstiev, ako aj technologické možnosti odstraňovania sekundárnych vrstiev a tiež sa zisťovali charakteristiky a stav povrchu autentickej hmoty po odstránení sekundárnych úprav a depozitov.

Na určenie druhu použitého materiálu, jeho vlastností a charakteristik, príp. aj dôvodov silného poškodenia a taktiež na zistenie povrchových úprav ich vlastností bol vykonaný **petrografický výskum a rozbor vzoriek hornín**. Vykonaný bol z vybratých 5 odobratých vzoriek kamenej hmoty portálu (miesta odberu vzoriek vid' grafická príloha č. 6).

Súhrn poznatkov a zistení z reštaurátorského výskumu bude nielen vstupným predpokladom a východiskom pre realizáciu reštaurovania predmetných súčastí pamiatky, ale aj prínosom ku kvalifikovanejšiemu a dôslednejšiemu poznaniu objektu.

2. VÝSKUM JEDNOTLIVÝCH ZLOŽIEK

Sondážny výskum a stratigrafiia:

Vizuálnym výskumom za pomoci rozsiahlych deštrukcií bol vykonaný deštruktívny výskum sondážou. Vykonaných bolo 20 komplexných sond na jednotlivých kamenných architektonických častiach portálu, na drevených, kovových častiach a na príslušných omietkových vrstvách /vid' fotografická príloha - sondážny výskum a grafická príloha č.6/.

Sondážny výskum a označenie na kamenných, drevených, kovových častiach a príslušných omietkových vrstvách:

O - omietková vrstva
K - kamenná hmota

KV - kov

D - drevo

Z - zemina

C - cement

B - betón

PTU - pôvodná terénna úprava

AS - asfalt

I - primárna farebná úprava alebo primárna náterová vrstva
2 až 5 - sekundárne úpravy

2.1. Kamenná architektúra portálu

(vid' grafická príloha č. 5)

Základné údaje:

Hlavný vstupný portál je predmetom reštaurátorského výskumu s obdĺžnikovým ostentím vysokého vstupu. Zvýšený vstup sprístupnený štyrmi schodiskovými stupňami je po stranách lemovaný štvoricou zväzkových pilastrov polkruhového prierezu, ktoré stoja na hranolových sokloch. Pilastre ukončujú stylizované iónske hlavice so zalamovanými volutami a postannými strapcami, ktoré podopierajú priame kladie, tvoriace zároveň základňu balkóna.

Plný parapet kamenného balkóna s miernym konvexným prehnutím má na čelnej strane umiestnené tri polia, z ktorých stredné má voľnú plochu na umiestnenie názvu školy a dve postanné polia oddelené oválnymi kartušami sú dekorované figurálnymi motívami zobrazujúcimi alegórie vzdelávania. Každé z týchto polí obsahuje po šesť žiackych postáv zobrazovaných vo vysokom reliéfe s rozličnými školskými atribútmi (kniha, glóbus, písacie potreby a ďalšie atribúty vyučovacích predmetov).

Na balkón s postannými útvarmi štylizovaných helmíc, ktoré sú umiestnené na prístenných častiach vrchnej dosky parapetu, nadväzuje trojica pravouhlých okenných otvorov so strednými dverami, ktoré sú lemované kamennými šambránami v podobe postanných dvojíc pilastrov a ukončené stlačenými trojuholníkovými frontonmi.

Rozmery - portál:

(vid' grafická príloha č. 2)

Max. výška - 1116 cm

Max. šírka - 1040 cm

Max. hĺbka - 110 cm

Na vyhotovenie kamenného portálu boli použité 3 druhy kamenných materiálov. Kamenná hmota portálu je výrazne znehodnotená zvetraním materiálu, ale hlavne výraznými sekundárnymi úpravami po celej ploche.

Sondážny výskum:

(viď grafická príloha č. 6)

S02 - kamenná hlavica, pravá strana, vedľa vchodu (foto č. 101)
K - kamenná hmota
PN - povrchová nečistota

S03 - kamenná hlavica, pravá strana, vedľa vchodu (foto č. 102)
K - kamenná hmota
1 - fragmenty okrovej farebnej úpravy
2 - fragmenty bielej farebnej úpravy
PN - povrchová nečistota

S04 - kamenná hlavica, ľavá strana, vedľa vchodu (foto č. 103)
K - kamenná hmota
1 - fragmenty čiernej farebnej úpravy
2 - fragmenty bielej farebnej úpravy
PN - povrchová nečistota

S05 - kamenný reliéf, pravá strana, tvár (foto č. 104)
K - kamenná hmota
PN - povrchová nečistota

S06 - kamenný reliéf, pravá strana, šat (foto č. 105)
K - kamenná hmota
2 - fragmenty bielej farebnej úpravy
PN - povrchová nečistota

S07 - kamenný reliéf, ľavá strana, šat (foto č. 106)
K - kamenná hmota
2 - fragmenty bielej farebnej úpravy
PN - povrchová nečistota

S08 - kamenný reliéf, prava strana (foto č. 107)
K - kamenná hmota
PN - povrchová nečistota

S09 - kamenný reliéf, prava strana, noha (foto č. 108)
K - kamenná hmota
2 - fragmenty bielej farebnej úpravy
PN - povrchová nečistota

S10 - kamenný reliéf, ľava strana, tvár, hrud' (foto č. 109)
K - kamenná hmota
2 - fragmenty bielej farebnej úpravy
PN - povrchová nečistota

S11 - kamenný dekór, prava strana (foto č. 110)
K - kamenná hmota
PN - povrchová nečistota

S16 - kamenné ostenie spodnej časti v kontakte s omietkovou plochou,
prava strana (foto č. 115)

K - kamenná hmota, kamenné ostenie
O1 - svetlo okrová omietková vrstva
C - cementová vrstva

5 - väpenno-cementová omietková vrstva s červeno-okrovou farebnou úpravou

S17 - kamenné ostenie, stredná vstupná časť na balkóne,
prava strana (foto č. 116)

K - kamenná hmota
D - drevo, okenný rám
O1 - svetlo okrová omietková vrstva

2 - šedo okrová farebná úprava

C - cementová vrstva

4 - čierne šeda farebná úprava

5 - šeda farebná úprava

S 19 - kamenný podstavec, spodná časť, pravá strana (foto č. 118)

K - kamenná hmota

PT - pôvodná terénna úprava

AS - asfaltová plocha

S20 - kamenný stĺp, pravá strana, vedľa vchodu (foto č. 119)

K - kamenná hmota

I - fragmenty okrovej farebnej úpravy

2 - fragmenty bielej farebnej úpravy

2.2. Drevené časti portálu

(viď grafická príloha č. 5)

Základné údaje:

Sú zástupené hlavne veľkými drevenými dvojkrídlovými dverami zdobenými štvorcovými kazetami. Drevené okenné výplne horizontálne a vertikálne delené (4 v spodnej časti a 3 vo vrchnej časti), v strede s vchodovými dverami na balkón. Drevené okenné výplne sú v spodných častiach sekundárne prekryté kovovými mrežami. Drevená hmota jednotlivých prvkov so zvetraným povrchom je pomerne v dobrom stave bez výrazného poškodenia konštrukcie.

Rozmery (viď grafická príloha č. 2)

Sondážny výskum:

(viď grafická príloha č. 6)

S01 - okenný rám, stredná časť (foto č. 100)

1 - biela farebná úprava

2 - biela farebná úprava, povrchová nečistota

S18 - dvojkrídlové vchodové dvere, stredná časť

D - drevo

PN - povrchová nečistota